

Előszó

A fordítás korábban műveltségük, nyelvtudásuk miatt elismert kevesek szakmája volt, klasszikus bölcsész hivatás. Nem is olyan régen még írógéppel készültek a fordítások (a befutott fordítók sokszor külön gépírónőt is alkalmaztak), és internet hiányában akár komoly könyvtárazás is megelőzhette egy-egy fordítás elkészültét, persze akkor erre még több idő volt. Egykor a műfordítás és a szakfordítás gyakorlása közötti határvonal sem volt éles. Ma ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy a szakfordítás jelentősége világszerte egyre növekszik, technikai eszköztára, folyamatainak összetettsége, szervezetsége egyre jobban finomodik, ipari jellege egyre erősödik, a határidők egyre rövidülnek, gyakorlóit tekintve pedig egyre inkább tömegjelenséggé válik, és a bölcsész háttér sokszor inkább hátrány, mint előny.

A változás mögött elsősorban az áll, hogy a gazdaság globalizálódásával a vállalatokkal, illetve az árukkal és a szolgáltatásokkal kapcsolatos információknak gyakorlatilag minden olyan nyelven rendelkezésre kell állniuk, amelynek beszélőit az érintett vállalatok piacnak tekintik. Ez különösen tetten érhető például az autógyártás, illetve az informatika esetében (ezek a gazdasági szegmensek a fordítóipar legnagyobb megrendelői között vannak): egy autó szervizkönyvét, illetve egy-egy számítógépes programot a világ számtalan nyelvére le kell fordítani. Európában emellett az Európai Unió is hajtóereje a fordítóipar fellendülésének: minél több ország csatlakozik vagy szeretne csatlakozni, annál több nyelvet érint annak a hatalmas dokumentummennyiségnek a különféle nyelvi irányokban történő lefordítása, amely az uniós tagság, a földrész országainak „helyi globalizálódása” miatt válik fontossá. A globalizáció a nyelvek

szempontjából kétirányú folyamat: egyfelől megerősítette az angol nyelv domináns szerepét, és az immár globális közvetítő nyelvvé lett, a világ egyes pontjain akár önálló életet is élő, nemzetfüggetlen kommunikációs hordozóvá. Másfelől viszont a globalizáció a nyelvek közötti kapcsolatokat, a fordítást is hangsúlyosabbá tette. Igaz, hogy a multinacionális vállalatok és egyre inkább az Európai Unió dokumentumai esetében is többnyire az angol a kiindulási nyelve a fordításoknak, tehát ezen a szálon is az angol nyelvhez jutunk vissza.

A fordítás iránti igény ugrásszerű növekedése szükségszerűen a módszerek és a résztvevők körének átalakulásával járt. Az például, hogy egy navigációs szoftvereket gyártó cég nagyon rövid határidővel ötven nyelven és országban lokalizálni tudja piacra dobni kívánt termékét (a lokalizálás a fordításon túlmutató, egy adott ország kulturális, nyelvi adottságait is figyelembe vevő folyamat), mindenképpen csak nagyfokú szervezethez és komoly technikai háttér mellett, sok szereplő összehangolt csapatmunkájával valósulhat meg. Kisebb-nagyobb fordítóvállalkozások koordinálják ezeket a folyamatokat, és globális szinten egy tényleges (például japán) nagyvállalati megbízó és egy tényleges (például brazil) fordító közötti szolgáltatói láncban nem egy, hanem számos fordítóvállalat is állhat, amelyek a láncban lefelé haladva egyre kisebb régiót fednek le. A fordítócégek sok-sok egyéni fordítót foglalkoztatnak, általában szabadúszóként, akiknek a munkáját szakosodott projektmenedzserek, lektorok, terminológusok, nyelvi vezetők koordinálják, és a fordítások speciális fordítástámogató eszközök (fordítási memóriák) segítségével készülnek. A szervezethez nemigen igénylő kisebb, eseti fordítási munkák egyébként még ma is nagyon meghatározóak a piacon, de a fordítói szakma átalakulását alapvetően a globalizáció, vagyis a világ országainak gazdasági vagy politikai okokból történő összetartása mozgatta.

A kereslet megnövekedésével párhuzamosan a kínálat is megnőtt. Fordítóiroda is rengeteg van, fordító, illetve fordítási lehetőségeket kereső személy viszont elképesztően sok. Jó részük sem fordítói, sem nyelvszakos végzettséggel nem rendelkezik. Fel szokott merülni a kérdés, hogy a tömegtermeléssé alakult, ugyanakkor nagymértékben szakosodó fordítási szakmában a nyelvészi vagy pedig a szakmai

háttéren (végzettségen) kell, hogy legyen a hangsúly, és hogy – bizonyos esetekben – egyáltalán kell-e, hogy bármelyik meglegyen. Egy gépkönyv lefordításában például, ahol rendelkezésre áll a korábban már lefordított szövegszegmenseket tartalmazó fordítási memória, a terminológia adott, és a nyelvezet maga nem bonyolult, egyébként sincs sok önálló mozgásteret és kreatív lehetősége a fordítónak. Szerencsés esetben a kettő találkozik – Magyarországon sok nyelvszakot is végzett jogász van például –, de az embernek inkább az a benyomása, hogy némi nyelvtudás birtokában végzettségétől függetlenül szinte mindenki fordítani akar, a fordításhoz ugyanis a köztudatban a mai napig a nagy pénzkereseti lehetőség, ugyanakkor a nagyfokú függetlenség kötődik. Ehhez képest a fordítási árak a hatalmas kínálat miatt reálértékben már hosszú évek óta csökkennek, a függetlenséget pedig legalábbis megkérdőjelezi a gyakorló fordítók életében – az olykor irreálisan rövid határidők miatt – nem ritka éjszakázás és hétvégi munka. Az írástudás régen kevesek kiváltsága volt. Ma az írás is tömegtermelés, a ma születő dokumentumok nem az örökkévalóságnak szólnak, hanem sokszor csak egy-két napig van jelentőségük, így a minőségük felett nincs értelme lamentálni, mégis megfigyelhető, hogy ahogy a ma a világban megszülető dokumentumok jó része mint írásmű sajnos igénytelen, ez ugyanígy a fordításokra is igaz. Pedig hiába lett tömegtermék, a szakfordítás elvileg azt jelentené, hogy a célnyelven egy-egy szöveget olyan módon kell újraalkotni, hogy azt egy adott szakma képviselői ugyanolyan értékű szakszöveggént fogadják el, mintha más szakemberek eleve az adott nyelven készítették volna el.

Magyarországon ma a fordítási folyamatok jelentős része a globális tendenciáknak megfelelően angol–magyar nyelvi irányban történik, és a különféle nagyvállalatok dokumentumain túl valószínűleg a jogi és az európai uniós fordítások a legmeghatározóbbak. Ennek a kiadványnak az a célja, hogy segítsen mindazoknak, akik az angol nyelvű jogi és európai uniós szövegek jellemző buktatói között szeretnének eligazodni magyar szemmel. Sokszor egyáltalán nem az elégtelen idegennyelv-ismeret vagy a szakmai ismeretek hiánya, hanem a tájékozottság, a stílusérzék, a nyelvi tudatosság hiányosságai okozzák a korábban említett fordítási problémákat, és ez a kiadvány ezeket a szempontokat is igyekszik minél teljesebben

figyelembe venni. Az olvasóról azt feltételezzük, hogy nagyon jó angoltudással rendelkezik, és van fordítási tapasztalata (legalább fordító szakos hallgatóként), ezért nem megyünk olyan részletekbe, amelyek inkább a kevésbé tapasztalt angolnyelvhasználók számára lehetnek relevánsak (angol szavak szótári jelentése, angol igevonatok stb.).

A könyv két fejezetbe sorolva ismerteti a több éves tapasztalatok alapján leggyakrabban előforduló problémás helyzeteket. A *Magyar nyelvhasználati kérdések* című fejezetben olyan nyelvhasználati, helyesírási, szerkesztési kérdésekkel foglalkozunk, amelyek gyakran felmerülnek jogi és európai uniós szövegek fordítása során. A *Kifejezések* című fejezet, amely egyes, gondot jelentő angol szavak, szókapcsolatok köré szerveződik, első látásra szótárra emlékeztet, de egyáltalán nem szótárról van szó. Mindkét fejezetben inkább mini esettanulmányokat találunk, háttér-információkkal, magyarázatokkal, javaslatokkal együtt. Bizonyos, hogy joggal lehet hiányolni más kérdéseket, vagy lesz, aki feleslegesnek talál majd egyes részeket. Minden probléma megoldására azonban nem vállalkozhatunk, és ebben az esetben szükségszerűen szubjektív a válogatás. A könyv szándékosan íródott olvasmányos stílusban, és ezért nincs egységes struktúrája a fejezeteken belüli esettanulmányoknak, ennek a könyvnek ugyanis nincs tudományos igénye. A nyelvészeti szempontok kifejtése a minimumra korlátozódik, és a jogi és európai uniós vonatkozások ismertetése sem megy túlzott részletekbe: csak a leglényegesebb összefüggésekre igyekszünk rámutatni, és ezek alapján az olvasó tovább is tájékozódhat a kérdésben. A kereshetőséget a kiadvány végén található *Mutató* segíti. Ez annál is fontosabb, mivel a *Kifejezések* című fejezetben nem feltétlenül egyetlen angol kifejezés van egy-egy esettanulmány élén, hanem több, sokszor valamilyen szempontból (jelentésbeli közelség vagy ugyanazon szó különböző szófajú alakjai) egymással összefüggő kifejezés. A *Magyar nyelvhasználati kérdések* című fejezetben tárgyalt kérdések a *Mutatóban* nem szerepelnek, ám ezeket a tartalomjegyzék tartalmazza.

A fentiek, tehát a gyakorlatorientáltság okán a forrásjegyzék igen rövid. A jogi fordítások alapjául szolgáló magyar jogszabályok elérhetőségét, valamint azokat a legfontosabb forrásokat tartal-

mazza, amelyek az európai uniós fordításhoz elengedhetetlenek (a soknyelvű európai uniós joganyag [EUR-Lex]; a hivatalos nyelveken több millió kifejezést tartalmazó uniós terminológiai adatbázis [IATE]; az Európai Bizottság és az uniós Kiadóhivatal fordítási útmutatói, segédanyagai, illetve a magyar nemzeti jogforrások elérhetősége. Szerepel benne a legátfogóbb magyar helyesírási kézikönyv (Laczkó–Mártonfi 2004), illetve az a könyv, amely a szerzői tapasztalatok alapján a jogi fordítás gyakorlatában a leginkább használhatónak és időtállóknak bizonyult (Bárdos et al. 2004). Az uniós fordítás iránt elméleti szinten is érdeklődők figyelmébe ajánlható egy részletes bibliográfia az EU nyelvi és fordítási vonatkozásairól (Várnai 2009).

A szerzők közül Várnai Judit Szilvia elsősorban a két említett területen, főleg angol–magyar viszonylatban foglalkozott fordítással. Nyelvtudományból szerzett PhD-fokozatot, és az Igazságügyi Minisztérium egykori Fordításkoordináló Egységénél (amely Magyarország európai uniós csatlakozását megelőzően az uniós joganyag hivatalos magyarra fordítását koordinálta) a terminológus csoport vezetője volt. 2005-től főként szabadúszó fordítóként dolgozott, 2003-tól 2010-ig az SZTE, illetve az ELTE fordítóképzőjének óráadója. 2007-ben megalapította és 2010 végéig irányította a Cielito Lindo fordítóirodát, amelynek legfontosabb partnere ez idő alatt az Európai Bizottság volt. Saját fordítói, lektori és oktatási tapasztalatai szolgálták a kiadvány alapjául.

Mészáros Andrea Éva Szombathelyen végzett filozófia és angol szakot, író, képzőművész, a könyv elkészültekor az ELTE szakfordító szakos hallgatója. Lelkiismeretes szerkesztési és gyűjtőmunkája és gondolatai, tanácsai nélkül ez a könyv nem született volna meg.

A szerzők köszönettel tartoznak e kötet lektorának, Klaudy Kinga professzor asszonynak, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke vezetőjének sok segítségéért, tanácsáért és támogatásáért.

Várnai Judit Szilvia